

Ilegalka Marija

Marija Teropšič, foto portret, 1947.

(Arhiv družine Mlinar)

Dolenjka Marija Teropšič, po domače Mimi oz. Mici, se je rodila v Harinji vasi števil. 17 20. februarja 1925 v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki so jo leta 1929 preimenovali v Kraljevino Jugoslavijo. Gre za majhno dolensko vas, ki je od Novega mesta oddaljena približno osem kilometrov. Razprostira se po griču nad dolensko lepotico reko Krko, v bližini Grčevja in Trške gore in ob gradu z imenom Stari grad. Kraji so lepi in romantični, a življenje v tistih časih, še zdaleč ni bilo romantično.

Franc in Marija Teropšič, poročna fotografija, 1924.

(Arhiv Tomaž Teropšič)

Rodila se je v kmečki družini mami Mariji, rojeni Hegler (1885-1954) in očetu Francu Teropšiču (1867-1939). Oče se je ukvarjal s kmetijstvom, mati je bila gospodinja. Marija Hegler je bila tretja žena Franca Teropšiča in bila veliko mlajša od moža. V zakonu sta se jima rodila hčerka Marija in sin Jožef. Hčerka Marija je imela poleg mlajšega brata Jožefa (1928-2015) še polsestro Jožefo

(Pepco) in tri polbrate Franca, Janeza in Alojza. Z bratom Jožefom sta bila celo življenje v odličnih odnosih in tesno povezana. Živela sta na različnih koncih Slovenije, a sta se veliko videvala, se podpirala in si pomagala. V Št. Petru pri Novem mestu (Otočec) je najprej končala štiriletno osnovno šolo, leta 1939 pa dokončala še trirazredno višjo ljudsko šolo. Tega leta ji je umrl oče Franc. Po šoli je delala doma na kmetiji, poleg tega pa hodila na dnino, predvsem v samostan v Starem gradu. Kljub veliki želji, ni bilo denarja za njeno nadaljnje šolanje. Doživela je razočaranje s cerkveno oblastjo, ki jo je karakternoblikovalo. Kmalu zatem je vojna kruto posegla v njeno mladost in življenje.

Rojstna hiša Marije in Jožeta Teropšiča, danes Herinja vas 21 a.

Foto: Tomaž Teropšič, maj 2013. (Arhiv Tomaž Teropšič)

Leta 1941 je njene domače kraje okupirala najprej nemška vojska, za njo pa italijanska vojska. Krivice in ponižanja so jo zbolele, zato je zasovražila oba okupatorja. V sosednji vasi Zagrad, je stanovala napredna družina Becele. Vsi njeni člani so bili vključeni v napredno sokolsko organizacijo in dejavno

sodelovali v kulturnih in športnih prireditvah. Hčerka Slavka (kasneje poročena Ranković) je obiskovala ekonomsko šolo v Ljubljani, kjer se je hitro navzela naprednih misli svojih razgledanih profesorjev in profesorice. Družina Becele je bila zelo zavedna slovenska družina in se je takoj priključila narodnoosvobodilnem gibanju. Za svojo domoljubnost je plačala velik krvni davek.

Stari grad, Zagrad. Foto: Tomaž Teropšič, 15. april 2025.

(Arhiv Tomaž Teropšič)

Marijino bolečino je kmalu opazila Slavka Becele iz Zagrada in jo od decembra 1941 začela pripravljati ter vpeljevati v delo Osvobodilne fronte Slovenskega naroda. Maja 1942 so jo sprejeli v SKOJ (Zvezo komunistične mladine Jugoslavije). Skrbela je za prehrano partizanskega Krškega odreda. Kot terenska aktivistka je hodila v Novo mesto po literaturo in razni material za partizane. Mesto je bilo obdano z bodečo žico in močno zastraženo. Pri tem delu so jo na

izhodu iz mesta, na »bloku« v Ločni aretirali italijanski karabinjerji 7. junija 1942.

Spomenik na pokopališču, Otočec. Foto: Tomaž Teropšič, 15. april 2025.

(Arhiv Tomaž Teropšič)

Slavka Becele se tega spominja takole: »Čeprav je bila zelo mlada, ravno je dopolnila šestnajsto leto, je bila Marija Teropšič zelo resna, pogumna in organizaciji privržena skojevka. Šla je v Novo mesto z nalogo, da prevzame neke stvari in jih potem skozi »blok« prenese izven mesta, obdanega z žico. Ker sem jo jaz poslala na nalogo, sem morala tudi spremljati, kako jo bo opravila. Toda Marija se ob določeni uri ni pojavila. Kaj če so stvari, ki jih je nosila,

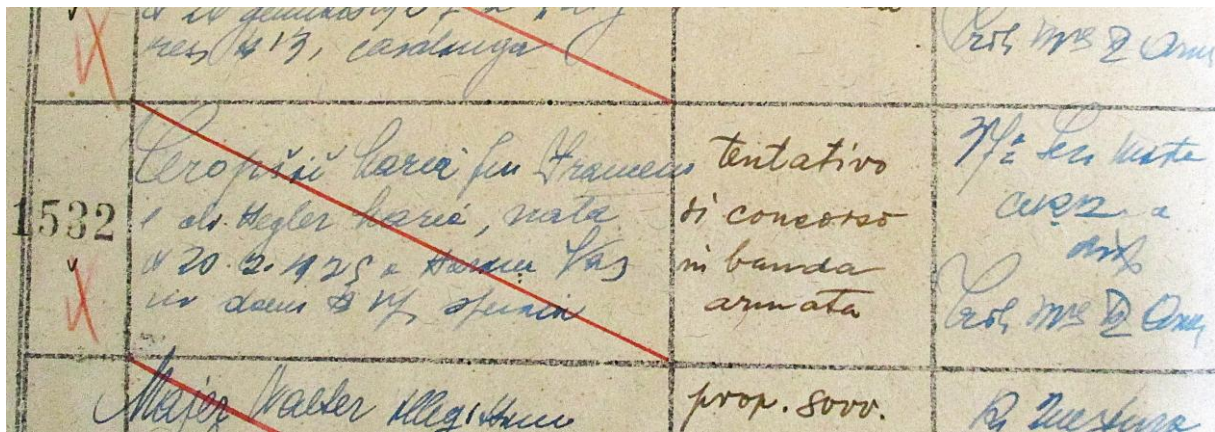
pritegnila poglede policije? Začelo me je skrbeti za njo. Mlada je, še krhka... Če jo zaprejo, ali bo vzdržala vse tisto, kar jo na zaslišanju čaka, ali pa bo odkrila, kdo ji je dal gradivo, komu ga je nesla, katere zveze so posredi, kje se nahajajo javke...«

Sokolski dom v Novem mestu, 1942. Hrani Dolenjski muzej Novo mesto.

»Marije ni in ni bilo! Zato je bilo potrebno vse tiste, s katerimi je imela stike, obvestiti, da se kurirka ni vrnila v bazo. Tako sem sedla na kolo in se urno odpeljala v Novo mesto, da jih opozorim na nevarnost. Zvedela sem, da je Marijo okrog 12. ure zaprla italijanska policija. Napotila sem se proti zaporu, naredila nekaj krogov okrog stavbe, v kateri naj bi se nahajala, z upanjem, da me bo opazila. Bila sem prepričana, da ji bo lažje, če bo vedela, da nas skrbi za njo, da ni zapuščena in pozabljena. Verjela sem, da ji bo vse to dalo moč, da vzdrži vse tisto, kar jo čaka v zaporu...«

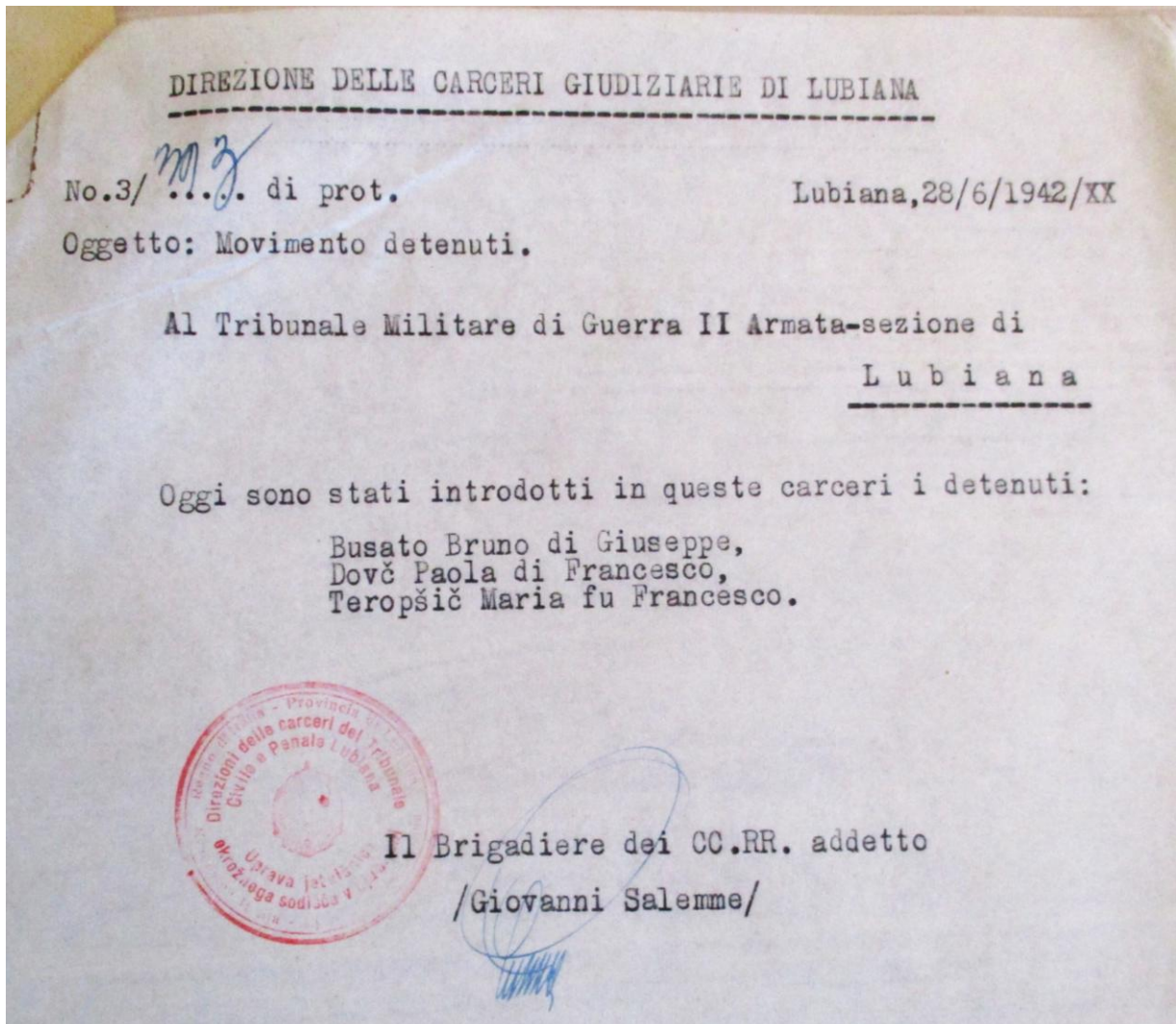
Odpeljali so jo v Sokolski dom v Novem mestu in jo osem ur zasliševali ter mučili. Odločno je vztrajala na začetni pripovedi, s katero je krenila na nalogo, da je mimogrede, na prošnjo nekega starejšega možakarja, pristala, da odnese neki paket do kapelice v Mačkovcu in ga preda možakarjevemu sinu, ki jo bo tam čakal. 28. junija so Marijo odpeljali v sodne zapore v Ljubljani. Tudi tu so jo večkrat zasliševali, a ni ničesar priznala in nikogar izdala. 25. julija 1942 je bila v Ljubljani, pred vojaškim vojnim sodiščem 2. armade Italijanske vojske, obsojena na deset let in osem mesecev strogega zapora, pod obtožbo poskusa sodelovanja v oboroženi tolpi. Kazen naj bi se ji iztekla 10. februarja 1953. leta.

Izsek iz italijanske zaporne knjige v zaporih Ljubljane za zapornico Marijo Teropišič iz leta 1942. SI AS 1791, Vojaško vojno sodišče druge italijanske armade, sekcija Ljubljana, t. e. 603.

Iz zaporov v Ljubljani so Marijo 28. avgusta 1942 odpeljali v žensko kaznilnico Benetke (Casa penale femminile, Guidecca). Bila je mladoletna, saj je imela komaj sedemnajst let. Ni želela hoditi v cerkev in delati za fašiste, zato je bila kaznovana s samico. V njej je preživela teden dni ob kruhu in vodi. Kaznilnica je bila na otočku Guidecca v stavbi iz šestnajstega stoletja. Sredi 19. stoletja so jo spremenili v ženski dom prevzgoje in kazni. Skozi njo je šlo največ političnih jetnic iz okupirane Jugoslavije, saj so jih od tam razpošiljali po vsej Italiji. Kaznilnico so upravljale redovnice, ki so bile izučene ječarke, ki so s svojim

bogom služile fašističnemu režimu. Razlika med njimi je bila le v tem, da so nekatere svojo dolžnost dobro opravljale, druge pa so pri tem iskale še naslado in se »odlikovale« po krutosti, hinavski podkupljivosti in vsiljevanju lezbične ljubezni.

Zapornico Marijo Teropšič so 28.6.1942 prepeljali v zapor Ljubljana. SI AS 1791, Vojaško vojno sodišče druge italijanske armade, sekcija Ljubljana, t. e. 602. Seznam priprtih na sodišču, junij-december 1942.

Pred prihodom političnih obsojenk iz okupirane Jugoslavije sredi marca 1942, so v kaznilnici bile zaprte Italijanke, obsojene zaradi kriminalnih dejanj. Ker politične jetnice niso bile poslušne, so jim nune zaporniško življenje grenile na

vse možne načine. Politične jetnice je ob prihodu na Guidecco največkrat čakal poniževalen sprejem. Na pomolu in okrog kaznilnice je postopala potepuška otročad, ki jih je, ko so izstopale iz policijske gondole, napadla z besedami in tudi fizično. Pobalini različnih starosti tja do 14 let, so jih obmetavali s kamenjem, pljuvali nanje in jih psovali. Na psovke so jetnice vzklikale Smrt fašizmu! in Zmagali bomo mi!

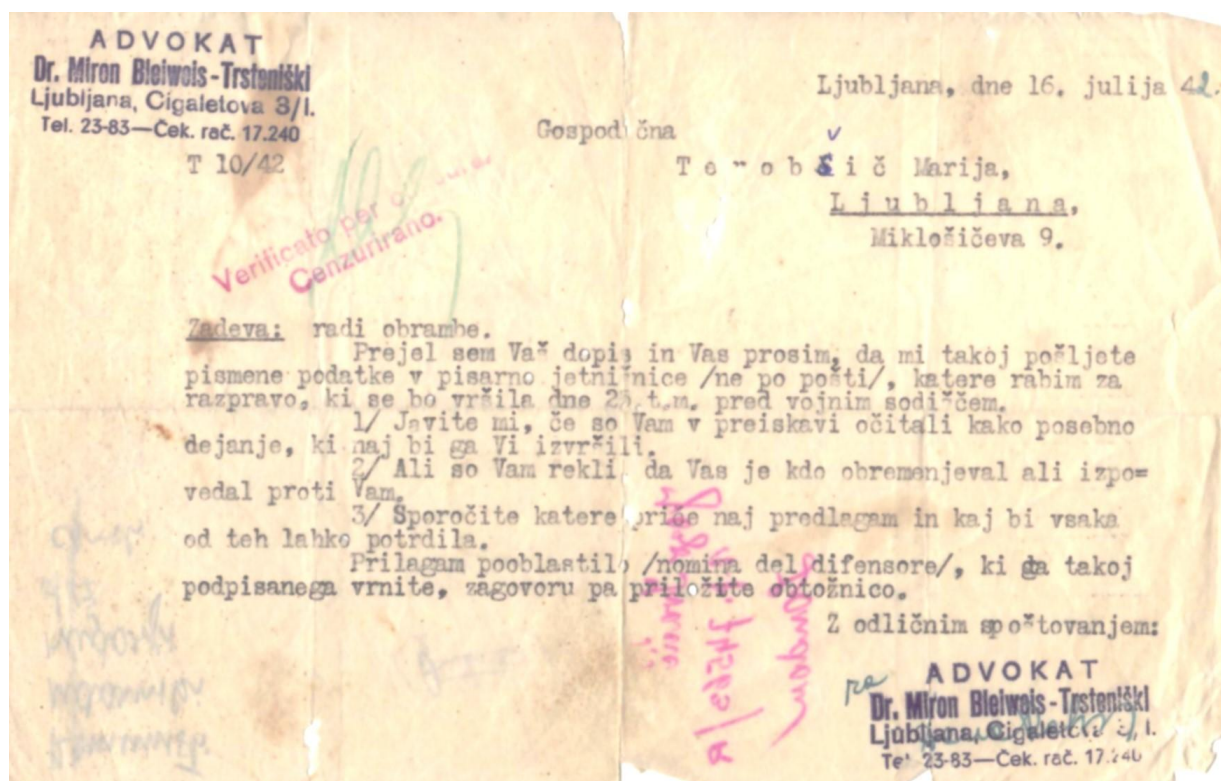

Cenzurirana italijanska dopisnica iz leta 1942.

(Arhiv družine Mlinar)

Marijo Teropšič so prek Ferrare, kjer je bila zaprta šest dni, 18. septembra 1942 prepeljali v žensko kaznilnico Fossombrone (Casa penale per la donne). Tudi tu se je upirala in gladovno stavkala. Udeležila se je obeh štiridnevni gladovnih stavk. Fossombrone leži blizu turističnega kraja Rimini v provinci Pesaro. Kaznilnica je stara. Zgrajena je bila za kaznjence, obsojene na stroge in dolge

kazni. Vsi obsojenci so preživljali kazen v samicah. V tej kaznilnici je bilo zaprtih 152 Jugoslovank, političnih kaznjenk. Fašisti so v Fossombrone najprej premeščali tiste, ki so se pregrešile v zaporih in so jih kaznovali s preselitvijo v strožji zapor. Pozneje so jih sem prepeljali neposredno. Prve štiri Jugoslovanke so sem pripeljali 29. julija 1942 iz zapora v Benetkah. Odvedli so jih takoj v samice (isolamento). Za kaznilnico so politične kaznjenke iz okupirane Jugoslavije pomenile veliko novost. Bila so »zelo nevarna bitja«, saj so bile tri med njimi obsojene na smrt in potem pomiloščene na dosmrtno ječo. Menili so, da jih morajo vsekakor ločiti od Italijank.

Dopis odvetnika zapornici Mariji Teropšič iz leta 1942.

(Arhiv družine Mlinar)

Politične kaznjenke so že od začetka razmišljale o kolektivu v kaznilnici, gradile so ga postopoma, z vztrajnim, vsakdanjim prizadevanjem in skrbjo za vsako zapornico. Najprej so si pomagale medsebojno, potem pa so ustanovljale

skupinice - majhne kolektive. Naslednja stopnja je bil pravi kolektiv, v okviru katerega so lažje premagovale tegobe zaporniškega življenja. Še posebej so se posvečale bolnim in izčrpanim tovarišicam ter mladoletnim. Nezadostna

Spominek iz ženske kaznilnice fašistične Italije Fossombrone, 1943.

Hrani ga družina Teropšič iz Brežic. Foto: Tomaž Teropšič,

3. november 2025. (Arhiv Tomaž Teropšič)

prehrana in mrzle celice so jih telesno in umsko izčrpavale. Upirale so se organizirano in vztrajno, kolikor so mogle. Telovadile so, izdajale časopis Našo borbo ter posvečale posebno pozornost nepismenim in polpismenim tovarišicam. V dolgih dneh osamljenosti, so si krajšale čas z izdelovanjem

Skupinski posnetek političnih zapornic iz ženske kaznilnice Fossombrone, 3. april 1943. Fotografija je bila kljub ostremu nadzoru uspešno pretihotapljena v okupirano Slovenijo. (Arhiv Tomaž Teropšič)

raznih malenkostih. Spretno roke nekaterih zapornic so skoraj iz nič ustvarjale veliko lepih predmetov. Pogosto so bili darilo drugi tovarišici. Medsebojna obdarovanja so jih razveseljevala. To so bila različna ročna dela, prtički, podstavki, pleteni puloverji, nogavice in drugo. Predmeti so nastajali iz vsega, kar je bilo mogoče uporabiti v takrat skromnih razmerah.

V zapuščini Marijinega mlajšega brata Jožeta Teropšiča iz Brežic, se je ohranil spominek. Gre za predmet iz trdega kartona in blaga modre barve, ki je obrobljen z rdečo zavito vrvico. Gre za pokončno namizno stojalo s fotografijo v velikosti 115x97 mm. Sicer nič posebnega. Pa vendar, gre za predmet z izjemno izpovedno močjo in posredno govori o usodi slovenskega naroda v času 2. svetovne vojne, ki je bil usojen na fizično izginotje. Pravzaprav pa govori o hudi preizkušnji mladoletnega, kmečkega dekleta, ki so ga fašisti, zaradi domoljubnega dejanja, obsodili na nesorazmerno dolgo zaporno kazen, na zapor in samico v kaznilnici, daleč od domačega kraja.

Danes, je ta spominek predmet nacionalnega pomena. Je izdelek ročnega dela, ki ga je naredila osemnajstletna politična zapornica Marija Teropšič, zaprta v fašistični kaznilnici Fossombrone v Italiji. Naredila ga je iz zelo skromnega materiala, ki ga je imela na voljo v kaznilnici, kjer je bil vsak korak nadzorovan, pošta pa dosledno cenzurirana. Pod vsakdanjo težo dogodkov ni klonila in na um ji je padla odlična ideja. Naredila bo spominček in ga po pošti poslala domačim. Vanj je vstavila manjšo fotografijo mlajšega brata, za njo pa skrila fotografijo kaznjenk iz Fossombrona. Fotografiji sta seveda črno beli, pokončni, velikosti 90x65 mm. Na prednji fotografiji sta brat Jože Teropšič in birmanski boter Franci Terkaj iz Herinje vasi. Jože je bil takrat star okoli dvanajst let. Slikana sta bila pred hišo Terkajevih. Na drugi, pretihotapljeni fotografiji, je pet političnih zapornic iz Fossombrona. Zadaj je rdeč, okrogel žig kaznilnice. To nam pove, da je uprava kaznilnice dovolila fotografiranje, ni pa vedela, za kaj bo

Marija fotografijo uporabila. Zraven je narisano okno samice s kovinsko rešetko. Napis v rokopisu je naslednji: »Daleč sem od vas, ali še se bomo videle in to v svobodi. Mimi. Fossombrone 3.IV.43.« Fotografiji sta zaradi teže časa v slabšem stanju. Na zadnji strani namiznega stojala je preprost nosilec iz trdega kartona in z roko napisana številka 037. Spominek je bil dolga leta v škatli za fotografije družine Teropšič iz Brežic. Odprt je bil po smrti Jožeta (2015) in Marije (2020) leta 2022. Pretihotapljena vsebina nas je vse močno presenetila in čustveno dotaknila.

**Ročno delo Marije Teropšič. Spominek iz kaznilnice Fossombrone.
Fotografijo je mama Marija Teropšič poslala hčerki Mariji v Italijo.
(Arhiv družine Mlinar)**

V zapuščini Marije Mlinar se je ohranil podoben spominek. Gre za svetlo srce, obrobljeno z rumeno zavito vrvico. V njem je fotografija njene mame Marije Teropšič. Na zadnji strani je seveda žig kaznilnice in številka 037. To je bila številka njene samice. Zraven je ljubeč napis: »Mama ti si moja sreča.«

letato inviare ai detenuti

nelle lettere francobolli e denaro.

Fossombrone 4. I 193

Ljubljena mama,

Blizata se dneva: tvoj rojstni dan in god. Drugoga Ti v današnjih časih čeliti ne morem, kot to, da Ti stisnem čuljavo dlan, še večja želja pa je, da Ti jo drugo leto stisnem osebno. Sprejmi to skromno čestitko globoko in srca.

Sedaj, ko sem res sama brez Tebe, sama v samici ves dan, naven dveh ur sprehoda, imam dovolj časa za premišljevanje, zato Ti pišem to pismo v slovenscini, ker če pišem v italijanscini, ne morem napisati to kar mislim, kar čutim.

V časih se mi edi celica tako prazna, velika, to je v duh, ko sem otožna. Toda ob čestitkih, ko prejmem pošto, je vse tako praznično, lažje diham in vriskala bi od veselja, če bi smela. Toda kako mi je če jo ne dobim, Ti ne bom opisovala.

V teli duh, polnih gorja in topljenja, mislim kako bi bilo lepo, ako bi bila pri tebi, posebno sedaj, po

Pismo hčerke Marije mami Mariji Teropšič v Harinjo vas.

Fossombrone, 4. januar 1943. (Arhiv družine Mlinar)

Po pripovedovanju, je bila mama Marija topla oseba in je imela svoje otroke zelo rada in obratno. Mi, ki tole beremo, pa si lahko samo mislimo, kolikokrat je mladoletna Marija v dolgih in hladnih nočeh, daleč od doma, pomislila na svojo ljubečo mater in hrepenela po njenih toplih in varnih objemih.

Enkrat na teden so smele pisati domov ali najbližjim sorodnikom. Tovarišice, ki so bolj ali manj obvladovale italijanščino, so pomagale drugim. Sprva so bila to kratka pisma s skoraj enako vsebino. Ko so si pozneje obogatile znanje jezika, so postala tudi pisma vsebinsko bogatejša. Pisale so v italijanščini, ker so ta pisma cenzurirali v kaznilnici, medtem ko so pisma v slovenskem jeziku pošiljali na cenzuro v Rim, to pa je pomenilo, da je bila pošta poslana z zakasnitvijo, tudi do treh mesecev.

Dopisnica v italijanščini mame Marije Teropšič hčerki v Fossombrone.

Velika številka z roko napisana, pomeni številko samice v kaznilnici.

Harinja vas, 21. april 1943. (Arhiv družine Mlinar)

22-1-43

E' vietato inviare ai detenuti

nelle lettere francobolli e denaro.

Fossombrone 5. IV 43.

Dragi brat Jože.

Za poročave se Ti najlepše pohvalim, in
sploh se vse kar storiš same. Mama mi je
tudi pisala da si zelo pridni. Res vesela
sem da imam tako dobrega in pridnega
brata. Prosim Te lepo tolaži jo, in kadar
bo žalostna ravveseli jo in predosem me
pusti da bi preveč hupela in garala. Jaz
jo predobro poznam in zato se tako zelo
bojim ranjo. Sedaj se vem, da brez nje bi
ne mogla živeti. Oh se se spannini kolikokrat
mi je čelela le dobro in jaz jo nisem postu-
sala. Sedaj mi je žal, ali preporno je.

Upam pa dragi bratec da ji bova vsaj
radnje ure življenja srečila in poplačala
vsaj malo njino neizmerno ljubezen.

Pismo Marije bratu Jožetu Teropšiču v Harinjo vas.

Fossombrone, 5. april 1943. (Arhiv družine Mlinar)

V vojni zapuščini Marije Mlinar je ohranjenih 89 originalnih pisem, dopisnic in razglednic iz 2. svetovne vojne. Večina gradiva je iz obdobja fašistične okupacije, nekaj malega pa iz obdobja nacistične okupacije Slovenije. Glavni avtorici sta Mariji Teropšič, mama in hčerka, iz Harinje vasi števil. 17 na Dolenjskem. Drugi avtorji so še brat Jože Teropšič, razni sorodniki in prijateljice. Dobri dve tretjini korespondence je v slovenskem jeziku, slaba tretjina pa v italijanskem jeziku.

Za čas Marijinega zapora v Ljubljani, se je ohranila le ena dopisnica (cartolina postale). Iz časa kaznilnice v Benetkah so se ohranila tri pisma, iz kaznilnice Fossombrone se je ohranilo enaintrideset pisem, šestinštirideset dopisnic in ena razglednica. Iz časa ilegale v nemško okupirani Ljubljani je na voljo sedem dopisnic. Dopisnice so standardnega formata z natisnjenim napisom VINCEREMO (ZMAGALI BOMO) in žigosane z različnimi žigi cenzure, kar je pomenilo, da so bile vsebine za dopisovanje zelo omejene. Formati pisem so zelo različni.

V korespondenci je največ govora o zdravju in o potrebi po ohranitvi zdravja. Gre za medsebojno tolaženje. Mama Marija je hčerki pisala, naj pazi na svoje zdravje, saj ga bo potrebovala, ko se bo vrnila domov. Enako je pisala hčerka Marija svoji ostareli mami. Veliko je govora tudi o Bogu, predvsem s strani matere, ki je bila zelo pobožna, a cerkvenega praga ni prestopila, zaradi velikega razočaranja nad cerkvenimi dostojanstveniki. Večina hčerkinih pisem se konča s prošnjo: »piši mi kmalu in veliko.« Dopisovanje je bil hčerki Mariji edini stik z zunanjim svetom, zato so njene prošnje razumljive. Mama Marija ji je veliko pisala, občasno je kaj spekla in ji poslala paket. Zraven je dala še kakšen oblačilni kos za hladnejše dni. V pismih so tudi prošnje za denar. Mama Marija se je trudila kolikor je mogla, a na mali kmetiji ni bilo veliko denarja. Bile pa so tudi logistične težave, kot so neznanje italijanskega jezika in vojno stanje.

Materi je pri delu na kmetiji pomagal sin Jože, ki je imel komaj štirinajst let. Zato ga je sestra Marija v pismih večkrat pohvalila, kako je priden in pomaga mami. Se pa iz korespondence jasno vidi, da je materina ljubezen res velika in globoka.

19-8-43
M
Draga Mamma 25. 7. 1943.
V začetku mojega pisanja te prav prino-
lepo pozdravim. Hvaljujem se ti za
tvoje poročila ki jih preberem pri mami.
Pišeš mi da si prejela moje pismo in da pi-
snico pisala sem ti reveci pa boš se občila
pocasi vse tako hitro negre tako hitro naprej
ker postaraostoj. Jar bi ti pisala večkrat in
veliko ali se ne da popisati ^{ti mogla} cele rasopise če bi hotela
vse opisati. Eno leto je minilo sol kar se veci
nevidimo Breg obvari da bi mogla se eno leto trpeti
v tujini saj tudi ranas ni vse v roke pa se phtepim
pa Anoli ti potrpi saj boš mislim kmalu
resena tega trplenja takrat ko boš prišla
domov se obca hama vse skupaj bomo naredi-
le eno veselico če se bo nama ljubilo mislim pa
da ne bomo mogle ker bomo prevec rabstne.

Pismo mame Marije Teropšič hčerki Mariji v kaznilnico Fossombrone.

Harinja vas, 25. julij 1943. (Arhiv družine Mlinar)

V ohranjenem gradivu je nekaj podatkov o jetniški celici in dnevnem redu v kaznilnici. Velikokrat se omenjajo domače češnje in upanje o svobodi. Kaznjenka Marija je zapisala, da se počuti kot ptica v kletki, zato so ji edino veselje kartice in pisma. Mati jo je razumela in jo tolažila. V nekem pismu je zapisala: »kadar prideš domov boš videla da nismo mi nič na boljšem kot si ti v ječi in v tujini vem da ti je hudo po domačem kraj ali ni nič tako lep kot je bil.«

Ohranjeno gradivo je bogato gradivo dokumentarne narave, saj v njem najdemo pričevanja ljudi, ki so ukrepe fašistične in nacistične raznarodovalne ter uničevalne politike občutili na terenu, in to na lastni koži. Zaradi časa nastanka velja za pomembno gradivo nacionalne vrednosti, ki ga je potrebno ohraniti kot dediščino časa, v katerem so se naši predniki uspešno borili za obstanek slovenskega naroda na različne načine, tudi z orožjem v rokah.

**Dopisnica mame Marije hčerki Mariji v Ljubljano, v času njene ilegale.
Harinja vas, 21. april 1944. (Arhiv družine Mlinar)**

Po kapitulaciji Italije v septembru 1943, so po posredovanju Rdečega križa začeli izpuščati politične jetnice. Marijo so izpustili 31. decembra 1943. Prek Trsta je 4. januarja 1944 prišla v Ljubljano in se prijavila na Upravi Policije, ki jo je izpustila na prostost (Komisija za izpust internirancev pri Pokrajinskem predsedstvu v Ljubljani). Ker ni mogla domov, se je zaposlila kot služkinja v Šiški. Najprej se je pozdravila, nato pa bila kurirka Centralne tehnike. Kot ilegalka je bila ves čas v strahu pred nemško policijo in domačimi izdajalci, a bila je sposobna, ves čas v gibanju in imela velik čut za preživetje v okupirani Ljubljani, kjer je v začetku maja 1945 dočkala osvoboditev. Veselje ob prihodu partizanov v glavno mesto, je bilo nepopisno. Prišla je svoboda, o kateri je v fašistični kaznilnici sanjala dolge mesece. Zadihala je s polnimi pljuči.

Mama Marija Teropšič roj. Hegler in hčerka Marija Mlinar roj. Teropšič nekaj let po vojni. (Arhiv Tomaž Teropšič)

V fašističnih zaporih in kaznilnicah Italije je zaradi domoljubnosti preživela devetnajst mesecev. O trpljenju in preizkušnjah ni rada govorila, je pa odnos nunskih paznic v zaporih do nje poglobil razočaranje do cerkvenih oblasti. Na tem mestu se lahko vprašamo od kod mladi Mariji moč, da je vse to zdržala? Odgovor je potrebno iskati v njej sami in tedanjem času! Vedela je, da trpi za domovino in svobodo, predvsem pa to, da jo doma čakajo ljubljene osebe.

**Mladi miličnik Jožef in njegova starejša sestra Marija Teropšič.
Ob Ljubljanici v Ljubljani leta 1948. (Arhiv Tomaž Teropšič)**

Prvič je domače kraje videla šele junija 1945, po dolгих treh letih trpljenja, strahu in negotovosti, a hkrati upanja na svobodo in snidenja z domačimi, s katerimi si je izmenjala toliko izkušenj in novic. Takoj po vojni je najprej delala v terenski pisarni Zrinjskega kvarta in nato v Državnem sekretariatu za notranje zadeve. Zatem se je za leto dni zaposlila kot delavka v Tubi - tovarni kovinskih izdelkov v Ljubljani. Mlajši brat Jože je o njenem delu v tovarni nekajkrat povedal naslednjo zgodbo. Marija je bila zelo zagnana, delovna in presegala je delovno normo. Izkušene delavke, z daljšim stažem v tovarni, so jo nekoč obstopile in opozorile, naj se umiri. S takšnim tempom ne bo dolgo zdržala, pomisli pa naj tudi na druge sodelavke. V letu 1946 je bila zaposlena v Državnem knjižnem zavodu v Ljubljani in Tržiču, kjer jo je prevzelo branje knjig, katerim se ni odpovedala, dokler so ji služile oči. Vseskozi je rada bila na tekočem z dogajanjem po domovini, zato je redno poslušala radio in gledala televizijo ter prebirale tiskane in digitalne medije. Vedno pa je z veseljem prisluhnila novicam iz domačih krajev.

V letu 1946 se je za kratek čas vrnila domov h ljubeči, a bolni materi. Tu je delala na več področjih, še posebno je bila uspešna pri delu z mladimi. Kot zavedna mladinka se je udeležila mladinske delovne akcije zgraditve železniške proge (Bosanski) Šamac–Sarajevo. Z navdušenjem je sodelovala pri obnovi domovine, pri delovnih akcijah in izobraževanju. A je sledilo tudi razočaranje nad novo oblastjo.

Marija in Janez Mlinar sta se spoznala leta 1948, poročila pa 19. marca 1949. Marijina poročna priča je bil njen polbrat Alojz Teropšič. V zakonu se jima je rodil sin Bojan, ki je postal diplomirani ekonomist in se ukvarjal s financami. Do leta 1953 je Marija delala na železnici. Leta 1949 je končala komercialni tečaj v Mariboru. Mlado družino je službena pot vodila po Slovenji, kamor jih je pošiljala država. V začetku šestdesetih let se je družina ustalila v Kranju, kjer so

kljub omejenim finančnim sredstvom, zgradili družinsko hišo. A sledilo je novo, osebno razočaranje, zakon je razpadel in družinska hiša je bila prodana. Med letoma 1961 do 1970 je delala kot računovodkinja v Dijaškem domu Kranj, kjer se je leta 1971 tudi upokojila.

Marija Mlinar in njen mož Janez, 1953.

(Arhiv Srečo Teropšič)

Po vojni so se nekdanje politične zapornice organizirale, se srečevale in tudi obiskovale nekdanje kaznilnice. Fossombrone so obiskale maja 1976, župani Pesara, Urbina in Fossombrona pa so jim priredili zelo lep sprejem. Na slovesnem kosilu so si toplo nazdravljali, peli Avanti popolo, plesali kozaračko

kolo itn. Marija Mlinar je takrat sinu Bojanu na Bled po pošti poslala barvno razglednico Fossombrona, ki se je ohranila do današnjih dni.

Panorama Fossombrona, kraja strašnih spominov. Razglednica je bila odposlana leta 1976. (Arhiv družine Mlinar)

Marija je bila članica Osvobodilne fronte Slovenije, Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije in zveze borcev. Kot protifašistka in aktivistka narodnoosvobodilnega boja je svoje vrednote ohranila trajno. Po upokojitvi je zgradila večjo hišo na Bledu in se pričela ukvarjati z oddajanjem tujskih sob. Gostje so bili večinoma tujci. Prevladovali so Nemci, Italijani, Avstrijci in Nizozemci. Hitro se je naučila osnov nemščine, italijansko pa je znala že od vojne naprej. Ob priliki je njen sin povedal naslednjo zgodbo. Mama Marija je bila že močno v letih, ko je dobila gosta iz Italije. Iz njegovih dokumentov je ugotovila, da je iz Fossombrona. Gost jo je vprašal, če pozna ta kraj? Marija mu je v italijanščini odgovorila, da ta kraj zelo dobro pozna. Zraven pa je dodala

besedico fašisti in s prekrižanimi rokami (vklenjenimi) nazorno podprla prejšnjo trditev. Kasneje je gost iz Italije vprašal sina Bojana, ali so njene besede resnične? Bojan je mamine besede seveda potrdil.

Hiša Marije Mlinar na Bledu leta 1975.

(Arhiv Tomaž Teropšič)

Marija Mlinar je bila poslovno uspešna ženska. Občutila je slast podjetništva, ki je ni minila do pozne starosti. Pri tem ji je pomagal sin Bojan, kateremu se je pridružila žena Ana. Ko je prišla še vnukinja Sara, je prišel nov izziv in nova radost življenja. To so bili najlepší trenutki v njenem življenju. Postala je babica. Sara ji je vdihnila nov smisel do življenja. Žal, je mati narava neusmiljena in pri devetdesetih je prišel njen čas za odhod v dom starejših. Namestili so jo v Viharnik v Kranjski Gori, kjer je dobila novo družbo in imela vso potrebno nego. Marija Mlinar je umrla 1. novembra 2020 v Topolšici. Pokopana je v domačem kraju, v skupnem grobu z mamo Marijo, na pokopališču na Otočcu, tik nad reko Krko. Dočakala je častitljivih 95 let. Na svoji težki in dolgi

življenjski poti se je bojevala z mnogimi preizkušnjami. Uspešno jih je premagovala, vendar z razočaranji, ki so oblikovali njo in njen pogled na življenje, a je ohranila vrednoti poštenje in pokončnost. O njej so dejali, da je imela močan nagon preživetja. Vedela je, da lahko z delom uspe in se pri tem zanašala predvsem nase. Bila je idealist, z značajem Martina Krpana,

Praznovanje ob sedemdeseti obletnici Marije Mlinar. Slavnostni nagovor slavljenki, pred širšo družino, je imel njen brat Jože Teropšič iz Brežic.

Družinska vas, 1995. (Arhiv Tomaž Teropšič)

Marija Mlinar je prejela medaljo zaslug za narod Socialistične federativne republike Jugoslavije. Prejela jo je za zasluge v boju s sovražnikom, za osvoboditev države in za prispevek h graditvi in razvoju samoupravne socialistične družbe. Ob petinsedemdesetletnici osvoboditve je od Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije prejela priznanje.

ZVEZA ZDRUŽENJ BORCEV
ZA VREDNOTE NOB SLOVENIJE

— ★ —
ob 75. obletnici osvoboditve
podeljuje

PRIZNANJE

— KI GA DOBI —

MARIJA MLINAR

O, če ljudi bi ne bilo pri nas, ljudi, ki ne ubogajo na vsak ukaz,
tedaj bi nas že kdaj odnesel plaz!

(Slovenska pesem, Karel Destovnik Kajuh)

Ljubljana,
9. maj 2020

Predsednik
Marijan Križman

Listina iz leta 2020. (Arhiv družine Mlinar)

Napisano v spomin na lepo, mlado dekle dolenskega porekla, pravih vrednot, ki jo je vojna usodno zaznamovala za celo življenje. Veliko podobnih ljudi je soustvarjalo organizacijo, ki se je bojevala za svobodo svojega naroda in v tem boju tudi zmagala. Večen ogenj naj trajno gori v njihov spomin! Iz pesmi Bilećanka: »Ko brez pušk in bajonetov prosta nam bo pot, stopala bo naša četa svobodi nasprot!«

**Jugoslovansko odlikovanje medalja zaslug za narod Marije Mlinar.
(Arhiv družine Mlinar)**

Viri in literatura

- Arhiv Republike Slovenije 1791, t. e. 602 in 603. Vojaško vojno sodišče 2. armade, sekcija Ljubljana,
- Arhiv družine Mlinar na Bledu,

- Ana Mlinar. 90 let Marije Mlinar. Blejske novice, marec 2015, str. 16,
- Prof. dr. Ladislava Becele Rankovič. Življenje z Leko. Spomini slovenske partizanke. Grafis trade, Grosuplje, 2002, str. 26 in 27,
- Slavko Dokl. Zadnji boj Vinka Padersiča v Beceletovi jami. Novo mesto, 2002, 62 str., fotografije.
- Od ječe do ječe. Zbornik. Jugoslovanke v kaznilnicah fašistične Italije 1941-1945. Založba Borec. Ljubljana, 1985, 200 str., fotografije.
- Vera Hutař, Slovenski rdeči križ (od septembra 1943 do septembra 1944). Dolenjska založba. Novo mesto, 2000, 300 str., fotografije.
- Damijan Guštin. Za zapahi. Prebivalstvo Slovenije v okupatorjevih zaporih 1941-1945. Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana 2006, 472 str.

Družina Mlinar z Bleda, sin Bojan, mama Marija, žena Ana in hčerka Sara. Družinska vas, 1995. (Arhiv Tomaž Teropšič)

Dr. Tomaž Teropšič,
vojni in vojaški zgodovinar